

ارزیابی پیامدهای اجتماعی - فرهنگی ایجاد بزرگراه نواب تهران در محله های شهری

مسعود علوی مقدم^۱*

۱- گروه شهرسازی، دانشکده عمران، معماری و هنر، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

خلاصه

سالانه اقدامات و فعالیت های توسعه ای متعددی نظیر طرح های توسعه ی شهری، مانند بزرگراه ها، پارکها، و موارد مشابه به انجام می رسد که صرفاً جنبه های فنی و فیزیکی فعالیتها بیشتر مدنظر قرار داشته و نسبت به ماهیت اجتماعی و تأثیرات گسترده ای که بر زندگی شهروندان بر جای می گذارند، بی توجه می باشند. ارزیابی تأثیرات اجتماعی- فرهنگی، فرآیند تهیه چارچوب برای اولویت بندی، جمع آوری، تحلیل و دسته بندی اطلاعات اجتماعی و مشارکت در طراحی و ارائه عملیات توسعه شهری است که در انگلیسی به آن **Social Impact Assessment (SIA)** می گویند. بزرگراه نواب در کلان شهر تهران نیز یکی از این ابرپروژه های شهری است که به منظور بهبود وضعیت ترافیکی و نیز بازسازی بافت فرسوده، ساخت آن در سال ۱۳۷۳ آغاز شده است. این پژوهش از نوع پس از اجرا و روش پژوهش تلفیقی است که در آن هم از رویکرد کمی و هم رویکرد کیفی برای جمع آوری اطلاعات بهره گرفته شده است. روش انجام این پژوهش، روش پیمایشی و اسنادی است. جامعه آماری تحقیق را ساکنان محله های مجاور، واقع در مناطق ۱۱، ۱۰ و ۱۷ شهرداری تشکیل می دهند که با استفاده از فرمول کوکران و بر اساس شیوه نمونه گیری چند مرحله ای از بین بلوک های انتخاب شده از ۳۸۴ نفر از آنها از طریق ابزار پرسشنامه، اطلاعات جمع آوری شده است. در این مقاله ابتدا با استفاده از مستندات مرتبط و سپس با نظرسنجی از خبرگان شاخص های ارزیابی تأثیرات اجتماعی- فرهنگی، معیارها و زیرمعیارهای اولیه رتبه بندی آنها را شناسایی و تدوین کرده و به طراحی ساختار سلسله مراتبی پرداخته شد. در پایان، با استفاده از نرم افزار **Expert Choice** شاخص های ارزیابی رتبه بندی شدند. سپس دامنه یابی، شناسایی و برآورد احتمالی پیامدهای طرح و در پایان نیز راهکارهایی در قالب کاربست برای تعدیل و جبران پیامدهای منفی پیشنهاد گردیده است.

واژگان کلیدی: ارزیابی، بزرگراه نواب، تأثیرات اجتماعی- فرهنگی، محلات شهری

۱. مقدمه

بررسی فرایند تحولات فضایی شهرها نشان می دهد که محله های مختلف شهرها در گذشته بر اساس ویژگی های قومی، صنفی و مذهبی شکل گرفته و از رشد آرام و سازمان یافته برخوردار بوده است. با وجود توسعه سازمان یافته و هماهنگی

¹ Email: masoud.alavimoghadam@gmail.com

میان محله‌ها در بسیاری از شهرها، اجرای برنامه‌های عمرانی (احداث بزرگراه‌ها و راه‌های شریانی) و بدون در نظر گرفتن پیامدهای اجتماعی، در دهه‌های اخیر باعث برهم زدن ساختار اجتماعی محله‌های شهری شده است که نمونه‌های بازر آن را در بخش‌های مختلف شهرها می‌توان مشاهده کرد. با توجه به این که طرح‌های عمرانی از عوامل موثر شکل دهنده فضا هستند؛ از این رو با درک صحیح طرح‌های اجرا شده می‌توان نسبت به چگونگی تأثیر آن طرح‌ها بر تحولات فضایی شهر آگاهی یافت. برای رسیدن به این هدف، باید نکاتی مدنظر متخصصان قرار گیرد که فصل مشترک کار شهرسازان و طراحان بزرگراه‌ها باشد. از اصلی‌ترین این فصل مشترک‌ها، مسأله حریم راه‌ها و ارتباط آن با بافت‌های مجاور است که باید مورد توجه واقع شود. از پروژه‌های بسیار مهم توسعه شهری شکل گرفته در ایران، پروژه شهری نواب است که بر اساس طرح و برنامه از پیش برنامه‌ریزی شده در تهران ایجاد شده است. بزرگراه نواب، یکی از طرح‌هایی بود که خطوط کلی آن در نخستین طرح جامع تهران، ارائه شد و همراه بزرگراه چمران و در تداوم آن، وظیفه روان بخشی ترافیکی شمالی این شهر را داشت. این بزرگراه به طول ۵۲۰۰ متر که بافت محله‌ای پیرامون نواب را به عرض متوسط ۱۰۰ متر تخریب کند، تا با اجرای بزرگراهی به عرض ۴۵ متر احداث دو نوار ساختمانی، هر کدام به عرض متوسط ۲۷/۵ متر و به ارتفاع ۱۲-۷ طبقه در دو سوی آن ایجاد شد. در این پروژه مقرر شد با احداث واحدهای مسکونی و تجاری و اداری در مجاورت بزرگراه، هزینه‌های اجرای طرح را از سود ناشی از فروش آن واحدها تأمین کنند.

در این مقاله به بررسی بزرگراه به عنوان عاملی برای تضعیف ساختار اجتماعی محله پرداخته شده و به ارائه راهکارهایی برای به هم پیوستن دوباره محله‌های شهری جدا شده توسط بزرگراه‌ها و بازسازی دوباره ساختار اجتماعی محله‌های شهری مورد بررسی قرار گرفته است. هدف این پژوهش، به حداقل رساندن مشکلات اجتماعی شهرها در اثر پروژه‌های حمل و نقلی است. بدین منظور، محله‌های اطراف این بزرگراه و واقع در منطقه ۱۰ شهرداری تهران - برای مطالعه و به عنوان نمونه‌های موردی که بزرگراه نواب از میان آن می‌گذرد، مورد بررسی واقع شده و راهکارهایی مورد توجه قرار گرفته است.

۲. مبانی نظری تحقیق

۱.۲. ارزیابی طرح‌های توسعه شهری

ارزیابی، مفهوم جدیدی نیست و از دهه ۱۹۵۰ و هم‌زمان با اجرای برنامه‌های بزرگ مقیاس توسعه شهری و منطقه‌ای پس از پایان جنگ جهانی دوم شروع گردید. ارزیابی، فرآیندی منظم و هدفمند به منظور تعیین کارایی و تأثیر هر فعالیت در راستای اهدافی که دنبال می‌کند، است. اغلب روش‌های ارزیابی که تاکنون ارائه و مطرح شده‌اند، از نوع روش‌های ارزیابی «پیش از اجرا»^۲ بوده‌اند و روش‌های ارزیابی «حین اجرا»^۳ و «پس از اجرا»^۴ کمتر مورد توجه و استفاده بوده‌اند. چون اغلب نظام‌های برنامه‌ریزی حاکم در اکثر کشورها از ۳ فاز مشخص «تهیه طرح»، «اجرای طرح» و «مرور (پایش) طرح» تشکیل شده‌اند، بنابراین باید روش‌های ارزیابی مطابق جدول ۱ نیز متناسب با این سه فاز مورد توجه قرار گیرند [۱]:

^۱ . طرح جامع اول تهران مصوب ۱۳۴۸

^۲ Ex ante

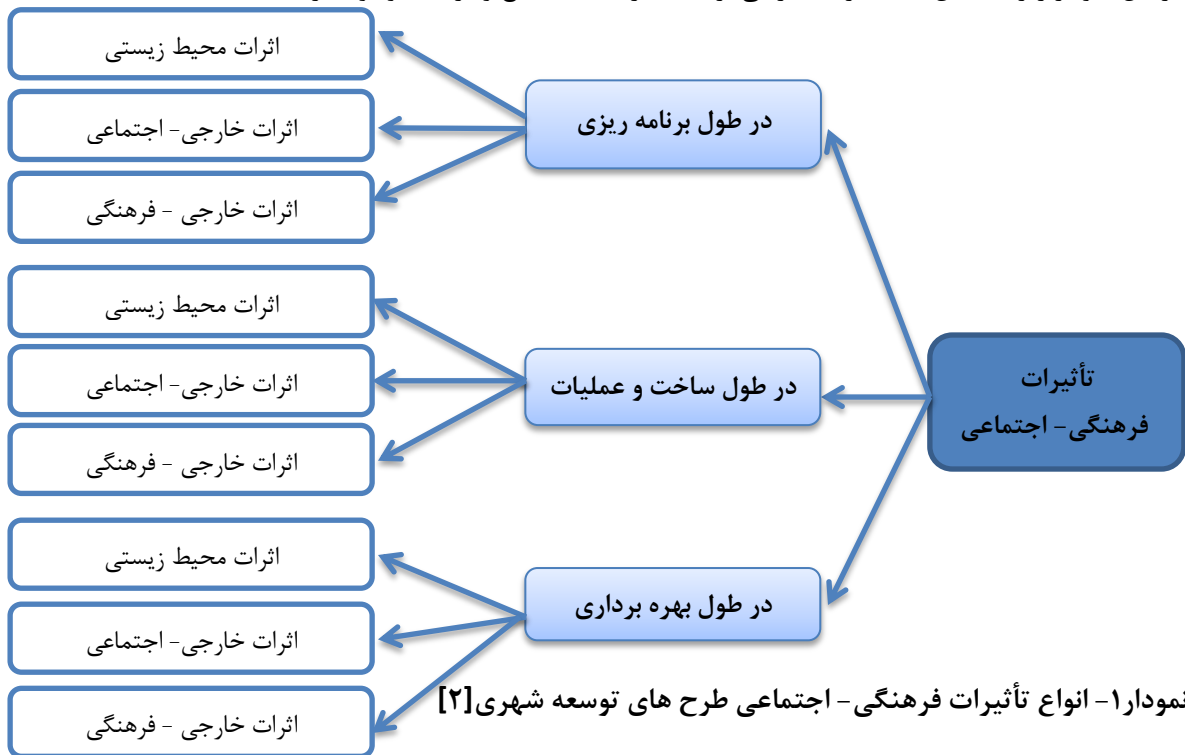
^۳ On going

^۴ Ex post

جدول ۱- انواع روش‌های ارزیابی در مراحل مختلف

برنامه ریزی		
تهیه طرح	اجرای طرح	مرور(پایش) طرح
ارزیابی مربوطه		
ارزیابی پیش از اجرا "Ex ante"	ارزیابی حین اجرا " On going"	ارزیابی پس از اجرا "Ex post"
عمدتاً درحین تهیه تهیه طرح و برای سنجش و انتخاب بین گزینه ها	به عنوان روش های فاز پایش و نظارت بر اجرای طرحها	عمدتاً برای سنجش میزان موفقیت یا موثر بودن سیاست های پیشنهادی طرحها
بررسی وضعیت موجود روش های ارزیابی در شهرسازی حاکی از این واقعیت است که اکثر روشهای ارزیابی مورد عمل، از نوع روش های ارزیابی "پیش از اجرا" بوده اند و روشهای ارزیابی "حین اجرا" و یا "پس از اجرا" کمتر مورد توجه و استفاده بوده اند.		

هم‌چنین تأثیرات فرهنگی و اجتماعی ناشی از طرح های اقتصادی در سه مرحله خود را نشان می‌دهد. در هر یک از مراحل نمودار زیر، احتمال ایجاد اثرات خارجی بر محیط زیست، اجتماع و فرهنگ وجود دارد.

۲.۲. ارزیابی تأثیرات اجتماعی

مؤسسه بین المللی ارزیابی تأثیر^۱، ارزیابی تأثیر اجتماعی را به این صورت تعریف می‌نماید: «ارزیابی تأثیر اجتماعی شامل فرآیندهای تحلیل، پایش و مدیریت پیامدهای خواسته و ناخواسته اجتماعی، چه مثبت و چه منفی، طرح‌های

¹ [Http://www.iaia.org](http://www.iaia.org)

مداخله (خطمشی‌ها، طرح‌ها، برنامه، پروژه‌ها) و هرگونه فرآیند تغییر توسط این مداخله‌ها می‌باشد و هدف اصلی آن ایجاد محیط انسانی پایدارتر و برابر است.»

اهمیت این مطالعات تا آنجاست که حتی بانک جهانی برای اعطای تسهیلات مالی به کشورها جهت انجام طرح‌های توسعه‌ای، انجام پژوهش‌های تحلیل و ارزیابی اجتماعی را ضروری معرفی نموده است. یک پژوهش ارزیابی تأثیر اجتماعی سعی دارد به سؤالاتی برای هر طرح و اقدام توسعه‌ای پاسخ دهد. به عنوان مثال انواع تأثیرات (اولیه، ثانویه و انباشتی) این طرح برای ذینفعان و مردم درگیر در این طرح، کدام اند؟ این اقدام چه پیامدهای منفی دربردارد؟ کدام یک از آنها قابل اجتناب اند؟ آیا اجتماعی که این پیامدها بر آن تحمیل شده از وقوع آنها در اثر اجرای طرح مطلع بوده‌اند؟ آیا برای مواجهه با این تأثیرات آماده شده‌اند؟ آیا گزینه‌های دیگری نیز وجود داشت که پیامدهای کمتری در برداشته باشد؟ آیا این مردم در تصمیم‌گیری درباره این اقدام سهمی داشتند؟ چگونه می‌توانستند در این تصمیم‌گیری‌ها دخیل شوند؟ [۳].

آثار اجتماعی پیش‌بینی شده عبارت‌اند از: تغییرات جمعیتی، تغییرات در اشتغال (نوع و میزان)، تغییر محل زندگی افراد و برهم خوردن ساختار محله‌ای محل زندگی مردم، آلودگی صوتی، تغییر در دسترسی مردم به امکاناتی نظیر مغازه‌ها، پارک‌ها، بازارها، اماکن خدماتی و تأثیر بر فراغت و تفریح و در نهایت تأثیر بر بهداشت و ایمنی عمومی و فردی [۴].

از اواخر دهه ۱۹۶۰، ارزیابی اثرات زیست‌محیطی در پروژه‌ها رایج گشته و اخیراً برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران به این نتیجه رسیده‌اند که لازم است به درک بهتری از پیامدهای اجتماعی پروژه‌های توسعه دست یافت. یکی از مهم‌ترین الزامات و شرایط اجرای پروژه‌های توسعه در بسیاری از کشورها این است که هر سازمانی، پیش از این که اقدامی نماید (از آنجا که این اقدام بر کیفیت محیط انسانی تأثیر خواهد داشت) و قبل از هرکاری، بایستی EIS^۱ یا همان ارزیابی زیست‌محیطی را فراهم نماید. در تدوین EIS نقش عاملان اجتماعی بسیار برجسته است. بخشی از این EIS اختصاص به ارزیابی تأثیرات اجتماعی (SIA) برای اولین بار در اوایل دهه ۱۹۷۰ به کار رفت ولی راهنماها و اصول آن در سال ۱۹۹۴ تدوین شد [۵].

ارزیابی تأثیرات اجتماعی، علم چگونگی ارزیابی آثار مثبت ناشی از پروژه‌ها و به کارگیری روش‌هایی علمی جهت گسترش و افزایش این آثار مثبت است. البته اهمیت آن در وظیفه‌ی دیگر آن است که همانا، علم چگونگی ارزیابی آثار منفی پروژه‌ها و به کارگیری روش‌هایی علمی جهت کاستن آن آثار است. به این روش علمی، پیوست فرهنگی یا ارزیابی تأثیرات اجتماعی و در انگلیسی به آن SIA^۲ می‌گویند [۶]. ارزیابی تأثیرات اجتماعی همیشه با تحلیل ویژگی‌های جمعیتی مردمی که تحت تأثیر پروژه هستند، شروع می‌شود. پروژه می‌تواند سبب افزایش یا کاهش جمعیت شود. ورود نیروی کار به منطقه که اغلب سریع ولی موقت می‌باشد، فشار زیادی بر امکانات خدماتی و زیربنایی موجود در محل وارد می‌سازد.

پروژه‌های توسعه اغلب به اشکال مختلف بر عادات سکونتی مردم محلی تأثیر می‌گذارند. اغلب مطالعات نشان داده که سالمندان و بی‌سوادان در انطباق با شرایط جدید به مراتب دشواری بیشتری احساس می‌کنند تا جوانان و باسوادان. اختلال در نظام همسایگی حاصل از پروژه‌های توسعه، اثرات روانی و اجتماعی شدیدی بر مردم محلی باقی می‌گذارد.

فین استرباخ^۳ (۱۹۸۰) اعتقاد دارد که در دوازده حوزه ذیل می‌توان به ارزیابی تأثیرات اجتماعی پرداخت:

تغییرات جمعیتی: پروژه می‌تواند سبب افزایش یا کاهش جمعیت شود. ورود نیروی کار به منطقه که اغلب سریع ولی موقت می‌باشد، فشار زیادی بر امکانات خدماتی و زیربنایی موجود در محل وارد می‌سازد.

¹ Environmental Impact Statement

² Social Impact Assessment

³ Finsterbusch

تغییر در الگوی اشتغال: گاهی اوقات، پروژه توسعه سبب افزایش بیکاری مردم محلی می شود. چرا که اغلب کارگزاران توسعه، نیروی کار مورد نیاز خود را از بیرون وارد می کنند.

جابه جایی و اسکان مجدد: در برخی از پروژه های توسعه به جابجایی مردم محلی اقدام می نمایند که تغییر شرایط فیزیکی زندگی مردم به ندرت باعث بهبود شرایط زندگی اجتماعی و اقتصادی آنها می شود.

اختلال در نظام همسایگی: این متغیر که در اثر پروژه های توسعه اتفاق می افتد، اثرات روانی و اجتماعی شدیدی بر مردم محلی خصوصاً سالمندان و بی سوادان در انطباق با شرایط جدید، باقی می گذارد.

آلودگی صوتی: یک مسأله اجتماعی مهم است که بر کیفیت زندگی مردم اثر زیادی دارد، زیرا بر خواب، رفتار و ارتباطات مردم شدیداً تأثیر دارد.

تأثیر در ابعاد زیبایی‌شناختی: معمولاً توجه زیادی به اثرات منفی پروژه های توسعه بر ابعاد زیبایی‌شناختی منطقه صورت نمی گیرد.

دسترسی: در نتیجه اجرای پروژه توسعه در دسترسی مردم محلی به امکانات و خدمات تغییراتی صورت می گیرد.

اوقات فراغت: لازم است به اثرات پروژه بر الگوی گذران اوقات فراغت مردم نیز توجه شود.

ایمنی و بهداشت: پروژه های توسعه حتماً دارای پیامدهای ایمنی و بهداشتی هستند.

واکنش شهروندان نسبت به پروژه: در این زمینه می توان به تشکیل گروه‌های فشار برای اثرگذاری بر تصمیم‌گیران اشاره کرد.

تأثیر بر اجتماع محلی: پروژه های توسعه ممکن است سبب توسعه اجتماع محلی یا افت آن گردند.

تغییر در الگوی بهره‌برداری از زمین: پروژه های توسعه معمولاً بر نحوه استفاده از زمین تأثیر دارند؛ نظیر نابودی اراضی زراعی [۷].

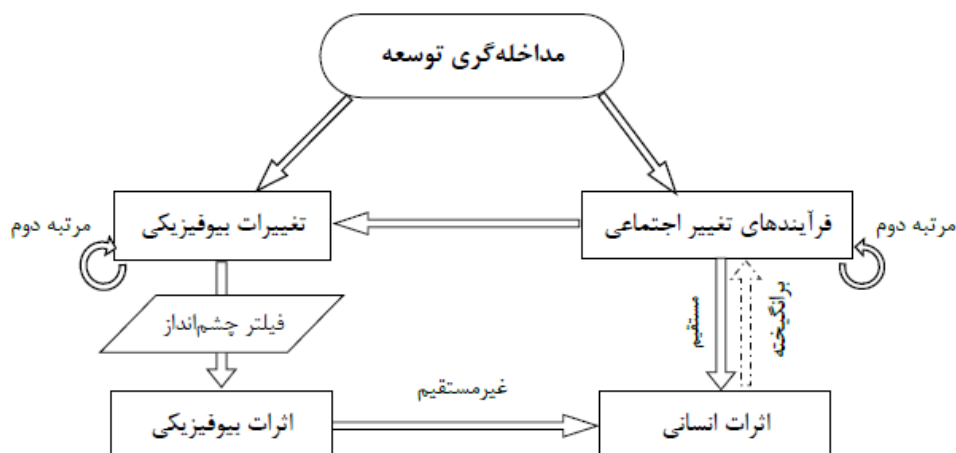
۳.۲. بررسی چارچوب ارزیابی اثرات اجتماعی

ارائه طبقه بندی از انواع تأثیرات اجتماعی اقدامات توسعه می‌تواند راهنمای محققان در شناسایی اثرات مختلف و دربردارنده بینش‌هایی برای تحلیل انواع اثرات باشد. مدل تأثیرات اجتماعی انسانی، نتیجه فرآیندی است که در تصویر (۱) نشان داده شده است. هراقدامی که برای توسعه صورت می‌گیرد، تغییراتی در محیط طبیعی و اجتماعی ایجاد می‌کند. مداخله‌گری‌ها و برنامه های توسعه، با ایجاد تغییرات اجتماعی به طور مستقیم و تغییرات زیستی فیزیکی به طور غیرمستقیم، اثرات انسانی در سطح جامعه برجا می‌گذارند. این مدل که توسط وان شوتن و همکاران^۱ (۱۳۸۸) نیز ارائه شده، نشان می‌دهد که تغییرات بیوفیزیکی و فرآیندهای تغییر اجتماعی هم تأثیرات بیوفیزیکی و انسانی به جا می‌گذارند و هم سبب تغییرات بیوفیزیکی و اجتماعی ثانویه می‌شوند.

تصریح تفاوت تغییرات اجتماعی و تأثیرات اجتماعی ضرورت دارد. به اعتقاد ونکلی بسیاری از شاخص‌ها و موضوعاتی که تحت عنوان اثرات اجتماعی شناخته می‌شوند، تنها تغییرات اجتماعی هستند و برون‌دادهای بلافصل سیاست‌گذاری‌ها، طرح‌ها و برنامه‌های توسعه را نمی‌توان به عنوان اثرات اجتماعی قلمداد نمود. بلکه اقدامات و مداخله‌گری‌های توسعه تغییراتی را در محیط طبیعی و انسانی ایجاد نموده و برهم‌کنش این تغییرات با محیط و زمینه‌ها و شرایطی که تغییرات در آن حادث می‌-

¹ Marlies Van Schutten et al

شوند، باعث ایجاد اثرات اجتماعی می‌گردند. چهارچوب مفهومی اسلوت^۱ که بعدها به وسیله ونکلی، تحلیل و تفسیر شد، تمایز میان فرآیندهای تغییرات اجتماعی و اثرات اجتماعی را به خوبی نمایان می‌سازد (نمودار ۲).

نمودار ۲- چارچوب تلفیقی برای ارزیابی اثرات اجتماعی (منبع: ونکلی، ۲۰۰۲)

تغییرات ناظر بر وجوهی عینی هستند که به واسطه آنها محیط طبیعی و اجتماعی زندگی تغییر می‌کنند. ممکن است این تغییرات، هیچ ادراک جدیدی از وضعیت- در درازمدت یا کوتاه مدت- برای کنش‌گران انسانی ایجاد نکند و به این ترتیب موجد هیچ تأثیری نباشند. اما آن دسته از احساسات، ادراکات، تمایلات، شیوه‌ها و فرصت‌های متفاوتی که در زندگی افراد ایجاد می‌شوند، تأثیرات خوانده شده و البته خود نیز می‌توانند سبب دور جدیدی از تغییرات در محیط اجتماعی شوند. بنابراین اگر تغییرات به وجود آمده در محیط فیزیکی و طبیعی سبب ایجاد تغییراتی در ادراکات، کیفیت زندگی و وضعیت کلی زیست جسمی و روحی افراد و جامعه شود، آنگاه تأثیر اجتماعی رخ داده است. بنابراین، هر تغییری ایجاد کننده تأثیر اجتماعی نیست و از همین رو آن دسته از اقدامات توسعه‌ای که تصور می‌شود، مسبب تأثیرات اجتماعی باشند، بیشتر مورد توجه ارزیابی اثرات اجتماعی هستند. برخی تأثیرات به محض اعلام آغاز برنامه‌ریزی برای یک اقدام توسعه‌ای، شروع می‌شوند، برخی در مرحله اجرای اقدامات توسعه‌ای آشکار می‌شوند و پس از اتمام اقدامات توسعه‌ای نیز بر جای می‌مانند. دسته‌ای از تأثیرات هم پس از پایان پروژه بروز می‌کنند. تأثیرات، گذشته از زمان بروزشان در طول چرخه عمر یک اقدام، بر حسب اولیه، ثانویه یا انباشتی بودن نیز قابل بررسی هستند. تأثیر اولیه، مستقیماً بر اثر اقدام برنامه‌ریزی شده به وجود می‌آید، اما تأثیر ثانویه نتیجه غیرمستقیم اقدام است. تأثیر انباشتی محصول تعامل نتایج اقدام توسعه‌ای با بقیه تغییرات محلی، منطقه‌ای یا ملی است. وقتی طرح‌ها، سیاست‌ها و برنامه‌های دیگری نیز اجرا شوند، تأثیرات آنها با تأثیرات ناشی از اقدامی که تحت مطالعه است ترکیب خواهد شد و ارزیابی تأثیرات انباشتی ناظر بر مطالعه همین تأثیرات ترکیبی است.

«تغییرات درجه اول» فرآیندهای تغییر اجتماعی که به طور مستقیم از مداخلات نشأت می‌گیرند و ایجاد نمایند. برای مثال اسکان مجدد می‌تواند «تغییرات درجه دوم یا پنجم» نامیده می‌شوند، می‌توانند به فرآیندهای مهاجرت از روستا به شهر و تغییر در وضعیت تولید محصولات کشاورزی و مواد غذایی منتهی شود. به علاوه تجربه اجتماعی تغییر (یعنی پیامدهای انسانی) نیز می‌تواند مردم را برانگیخته یا وادار کند تا رفتارهای دیگری را در پیش بگیرند که خود به فرآیندهای اجتماعی بیشتری منتهی می‌شود. برای مثال پیامدهای انسانی (تجربیات) منفی مرتبط با بیکاری می‌تواند فرآیند تغییر اجتماعی مهاجرت از روستا

¹ Slootweg

به شهر برای پیدا کردن کار را به دنبال داشته باشد. فرآیندهای تغییر اجتماعی حتی می‌توانند تغییرات زیستی- فیزیکی ایجاد کنند. به عنوان مثال، توسعه اقتصادی و افزایش تعداد گردشگران یک منطقه با زمینه کشاورزی و دامداری، می‌تواند تأثیری جدی بر تغییر کاربری زمین و کیفیت منابع آب داشته باشد. این امر به نوبه‌ی خود از طریق کاهش تولیدات کشاورزی و در نتیجه کاهش سطح درآمد کشاورزان خرده مالک، پیامدهای انسانی غیرمستقیمی به بار می‌آورد[۸].

۴.۲. بعد اجتماعی - فرهنگی توسعه پایدار

در موضوعات مطرح در نظریه توسعه پایدار، آراء و باورها و همه موضوعات مربوط به انسان، جایگاه ویژه‌ای دارند که از میان آنها فرهنگ به عنوان فضای عمل او که از فضای فکری انسان یعنی جهان بینی اش منتج می‌شود، از اهمیتی بنیادین و اصلی برخوردار خواهد بود. در واقع جهان‌بینی از طریق یک حلقه واسط (یعنی فرهنگ) هدایت عمومی توسعه پایدار را عهده‌دار است[۹]. پایداری اجتماعی تحت مفاهیم وسیع‌تر برابری اجتماعی، توزیع خوب و مناسب منابع و اجتناب از کارهای محرومیت‌زا، اجازه دسترسی ساکنان به مشارکت فعال و کامل در جامعه به لحاظ اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و همچنین پایداری جامعه قرار می‌گیرد[۱۰]. پایداری نظام اجتماعی به معنای ارتقای کیفیت زندگی و توسعه منابع انسانی و در نهایت خودکفایی اجتماعات محلی برای غلبه بر چالش‌ها و مسائل درونی و واکنش در برابر تغییرات بیرونی و مدیریت حفظ ارزش‌هاست[۱۱]. در کنفرانس بوگوتا^۱ (۱۹۷۸) که به بررسی سیاست‌های فرهنگی کشورهای آمریکای لاتین و کارائیب اختصاص داشت، شرکت‌کنندگان در این کنفرانس نظر خود را در مورد توسعه به صورت زیر بیان کرده‌اند: مفهومی از توسعه که فقط بر عوامل اقتصادی تکیه کند، شرایط ساختاری خاصی را به وجود می‌آورد که خود توسعه نیافتگی را تشدید می‌کند. تنها با دخالت دادن عوامل فرهنگی در راه حل‌های انتخاب شده برای توسعه، می‌توان به طور کامل نیازها و خواست‌های گروه‌های اجتماعی و ملت‌ها را برآورده ساخت[۱۲]. از آن پس به علت پیچیدگی مباحث فرهنگی و مهم‌تر از آن ورود به دوره جهانی شدن با تهدیدها و قابلیت‌های خاص خود، بعد فرهنگ از دل مفهوم کلی پایداری اجتماعی خارج شده و به عنوان یک زمینه مستقل در توسعه پایدار به رسمیت شناخته شد[۱۳]. فرهنگ عامل اصلی و به بیانی موتور توسعه پایدار است که بدون توجه به آن برنامه‌های توسعه موفقیت‌چندانی نخواهد داشت[۱۴]، اگر چه تعریفی شفاف از ارزیابی اثرات اجتماعی در ادبیات پایداری وجود ندارد، اما معمولاً این نوع ارزیابی شامل تلاشی نظام‌مند برای شناسایی، تحلیل و ارزیابی اثرات اجتماعی پروژه‌ها یا سیاست‌ها بر افراد، گروه‌های مردمی یا در مجموع بر کل اجتماع است[۱۵].

۳. مدل مفهومی تحقیق:

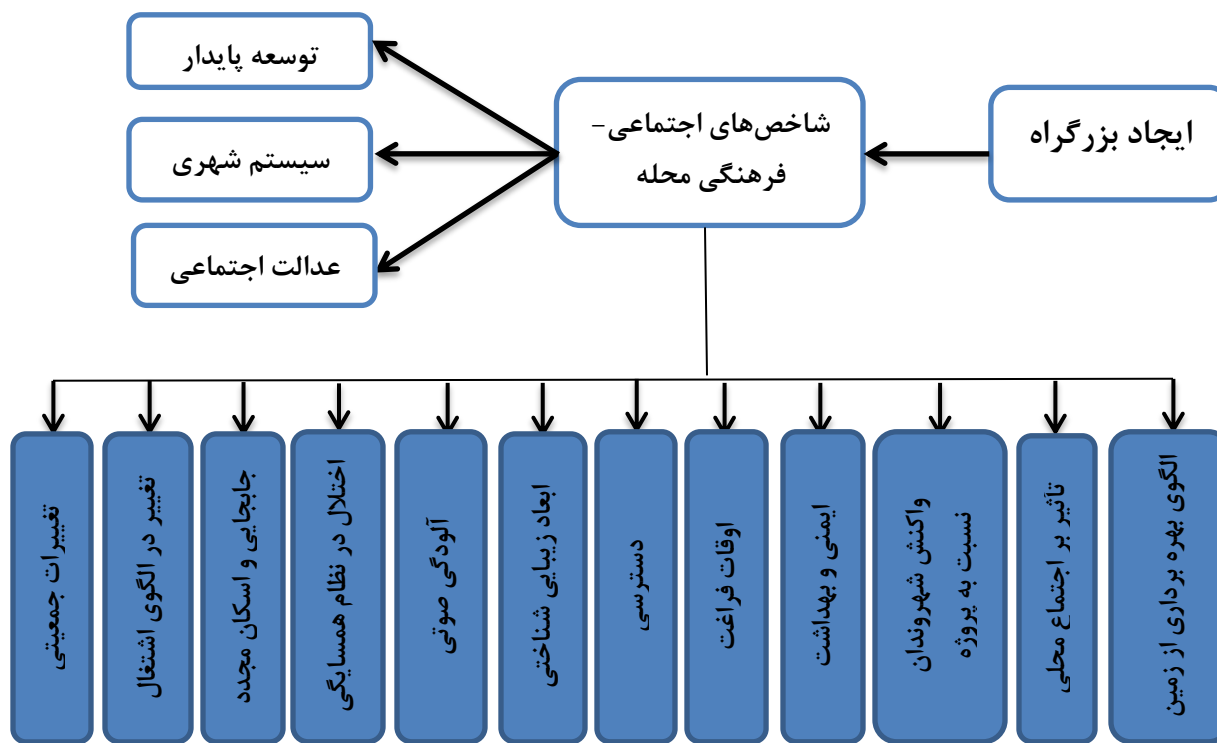
یکی از نظریه‌هایی که طی دهه‌های اخیر جایگاه با اهمیتی در برنامه‌ریزی شهری پیدا کرده، نظریه عمومی سیستم‌ها است و علی‌رغم انتقاداتی که به آن وارد است، هنوز به عنوان کارآمدترین نظریه پایه‌ای مطرح می‌باشد. از این دیدگاه، شهر یک سیستم بسیار پیچیده و باز است که در آن سه سطح از حرکت مکانیکی، زیستی و اجتماعی درهم آمیخته شده است. از این نظر شناخت کامل سیستم شهر و پیش‌بینی برای کل تحولات و تغییرات آن و برنامه‌ریزی دقیق و کامل برای تمام عناصر و اجزاء آن، تقریباً غیرممکن است. بنابراین شناخت شهر و تحولات آن محدود به عرصه‌های زیر است:

— شناخت و تحلیل عناصر اصلی (ساختاری) شهر؛

¹ Bogotá Conference

- شناخت و تحلیل ارتباطات اصلی شهر با سیستم های مرتبط دیگر؛
- تبدیل برنامه ریزی خطی به فرایند چرخه ای.

ارزیابی پیامدهای اجتماعی که در سه مرحله قبل از اجرا، در حین اجرا و بعد از اجرا انجام می‌گیرد، در واقع نگاهی کاملاً سیستمی به شهر و مسایل شهری است. تحلیل سیستمی بیانگر این است که شهر فقط یک سیستم کالبدی یا طبیعی نیست، بلکه بستر اصلی زندگی فردی و جمعی انبوه انسان‌ها است و بنابراین مکانی برای تحقق آرمان‌ها، بروز خلاقیت و جست‌وجوی سعادت و رضایت آنان محسوب می‌شود. از این نظر برنامه‌ریزی می‌باید فراتر از اهداف کالبدی و کارکردی، به نیازهای اجتماعی، فرهنگی و روانی مردم پاسخ گوید. این امر ضرورتاً برنامه‌ریزی شهری را با عرصه‌های دیگر مثل کیفیت محیط، رفاه عمومی، عدالت اجتماعی، مشارکت شهروندان و غیره مرتبط می‌سازد [۱۶]. براساس رویکرد مطرح شده و با توجه به مبانی نظری ارائه شده، مدل زیر ترسیم شده است:

نمودار ۳- مدل مفهومی تحقیق (منبع: محقق)

۴. روش پژوهش:

در پژوهش حاضر، از روش مطالعات آمیخته (ترکیبی از روش مطالعات کمی و کیفی) به صورت هم‌زمان استفاده شده است. در بررسی ویژگی‌های این مطالعه باید گفت که این مطالعه در زمره تحقیقات کاربردی قرار دارد که هدف از آن، شناسایی نوع و شدت پیامدهای حاصل از ایجاد بزرگراه نواب می باشد. به لحاظ شیوه گردآوری داده ها و اطلاعات مورد نیاز تاکید اصلی بر مطالعات پیمایشی و به لحاظ تکنیک تحلیل داده ها تحقیق حاضر جزء مطالعات توصیفی محسوب می شود. از لحاظ مدت

زمان، این مطالعه جزء مطالعات مقطعی محسوب می شود که در آن، داده های مورد نیاز در یک بازه زمانی محدود، گردآوری شده است.

برای بخش نظری تحقیق از کتابخانه، اسناد دست اول و برای بخش کیفی آن از مشاهده مستقیم و مصاحبه استفاده شده است. در این تحقیق از نمونه گیری عمدی استفاده شده است. در جدول زیر رویکردها، روش ها، تکنیک ها و واحد تحلیل هرکدام از مراحل انجام تحقیق بیان شده است.

جدول ۲- مراحل تحقیق شامل رویکردها، روش ها، تکنیک ها و واحد تحلیل

ردیف	مراحل	رویکرد	روش ها	تکنیک / ابزار
۱	توصیف اقدام مداخله ای	توصیفی	اسنادی، مشاهده، پیمایش	مصاحبه، عکس، نقشه ها، اسناد شهری
۲	توصیف اجتماع و دامنه یابی	توصیفی	اسنادی و مصاحبه	مصاحبه، مشاهده، پرسشنامه و بحث گروهی
۳	برآورد آثار	تبیینی	تطبیقی، سناریو نویسی	بحث گروهی، مشاهده، پرسشنامه، مصاحبه
۴	تجزیه و تحلیل داده ها	تبیینی	تحلیل روندها	مصاحبه، مشاهده، آمار(جدول و نمودارها)
۵	کاربست	انتقادی	ارزیابی مرحله ای	بحث گروهی

۵. نمونه موردی (توصیف اقدام مداخله ای):

بزرگراه نواب، معبری است که سه منطقه ۱۱، ۱۰ و ۱۷ در تهران را از هم جدا کرده است. خیابان نواب- قبل از احداث بزرگراه- یکی از خیابان های شمالی -جنوبی تهران بود که نقش مهمی در اتصال مناطق و محلات اطراف داشت. این خیابان مرکز فعالیت های اداری و تجاری خرد و کارگاه های کوچک در سطح محله و ناحیه با ساختمان های اغلب یک و دو طبقه با قدمت حدود پنجاه سال بوده که مطابق دسته بندی وزارت مسکن و شهرسازی جزء گروه بافت های فرسوده معرفی می شوند. محدوده تحقیق مطابق آمار سال ۱۳۷۰، قبل از اجرای طرح جمعیتی، شامل ۲۳ محله از مناطق ۱۰، ۱۱ و ۱۷ شهرداری و با مساحت بالغ بر ۸۰۰ هکتار، جمعیت ۲۵۹ هزار نفر و با تراکم ناخالص ۳۰۰ نفر در هکتار و با ترکیب اجتماعی همگون از مهاجران روستایی آذربایجان با اعتقادات شدید مذهبی بود. ایده اولیه پروژه ایجاد یک بزرگراه به منظور ارتباط شمال شهر به مناطق مرکزی و در نهایت دسترسی به فرودگاه بین المللی در جنوب تهران بوده که بعدها در اوایل دهه هفتاد خورشیدی هزینه بالای تملک و محدودیت منابع مالی شهرداری موجب افزایش محدوده تملک و تعریف یک پروژه نوسازی در کنار پروژه بزرگراه شد. پیشنهاد نهایی پروژه شامل احداث بزرگراهی به عرض پنجاه متر و طول شش کیلومتر و اختصاص دو نوار بیست و پنج متری در طرفین بزرگراه به ساختمان های بلند مسکونی، اداری و تجاری بود. به منظور صرفه جویی در اجرای پروژه شهرداری اقدام به حذف فضاهای فرهنگی، آموزشی و فضای سبز از پروژه در فرایند اجرا نمود. به واسطه پروژه نواب، ۸ هزار و ۵۰۰ واحد مسکونی جدید با متوسط مساحت ۷۵ متر مربع به منطقه اضافه شده و ساختمان های بلند مرتبه اطراف بزرگراه (گاه با ۱۹ طبقه ارتفاع) شامل ۷۵۰ هزار متر مربع فضای مسکونی و ۱۶۰ هزار متر مربع فضای تجاری و اداری می باشند [۱۷].

در مسیر اجرای پروژه بزرگراه نواب دست یابی به اهداف زیر مورد نظر بوده است:

- برقراری ارتباط سریع شمال و جنوب شهر

- تخریب محلات و بافت‌های کهنه و فرسوده نواب
- پیاده کردن ضوابط و استانداردهای شهرسازی
- اعمال ضوابط و رهنمودهای ترافیکی به منظور جلوگیری از تقاطع‌های نامعقول
- ایمن سازی مسیر از طریق ایجاد فضای سبز در حریم بزرگراه
- تعیین کاربری‌های مناسب برای اراضی مناسب حاشیه مسیر [۱۸].

۱.۵. ساختار اجتماعی - فرهنگی

در اینجا توجه اصلی به نوع زندگی در محله که از سویی شامل سابقه زندگی در تهران و زندگی آپارتمان نشینی و علل انتخاب مجتمع‌های نواب برای سکونت و از سوی دیگر نوع ارتباط با همسایگان و محلات پیرامونی، مسئله امنیت و مسائل و مشکلات و یا نکات مثبت زندگی در مجتمع‌های نواب مورد بررسی قرار خواهد گرفت تا میزان رضایت‌مندی ساکنان نواب سنجیده شود.

۲.۵. سواد و تحصیلات:

از دهه ۷۰ به این سو، سطح سواد و تحصیلات در کل ایران و در تهران پیشرفت چشم‌گیری داشته است. از سویی میزان بی‌سوادی مطلق کاهش یافته و از سوی دیگر بسیاری از جوانان وارد دانشگاه شده‌اند و بنابراین میزان تحصیلات عالی نیز نسبت به گذشته از درصد بیشتری برخوردار است. براساس نمونه‌گیری خانوار میزان بی‌سوادی مطلق سرپرستان خانوار در محور نواب معادل ۱۶ درصد، حال آنکه میزان کم‌سوادی که خواندن و نوشتن و تحصیلات ابتدایی را دربر می‌گیرد بالای ۳۰ درصد است.

۳.۵. اشتغال

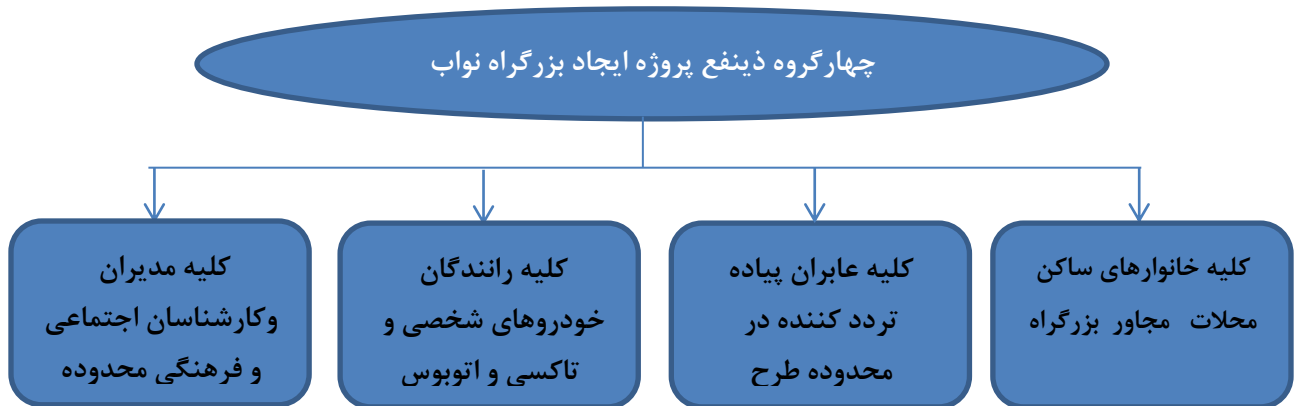
اشتغال برای بررسی ساختار اجتماعی خواهد بود. وضعیت اشتغال ساکنان نواب نشان می‌دهد که میزان اشتغال دائم در کل نواب نسبتاً بالا و حدود ۶۷ درصد است. حضور خانوارهای بازنشسته البته همان‌طور که قبلاً نیز به آن اشاره شد، ناشی از ساختار سنی بالاتر سرپرست‌های خانوار است.

۴.۵. جغرافیای ساکنان نواب

در کل برای ۱۳ درصد از جمعیت مورد بررسی در نواب اولین محل سکونت آنها تهران است. در مورد کسانی که قبل از سکونت در نواب، در تهران سکونت داشته‌اند، منطقه محل سکونت آنها قبل از سکونت در نواب نیز مورد سوال بود. به این ترتیب روشن شد که بیشترین درصد ساکنان در کل محور نواب، قبلاً در مرکز شهر (۴۶ درصد) و به خصوص در محله‌های پیرامونی نواب (منطقه ۱۰-۱۱) ساکن بوده‌اند، در حالی که ۲۷ درصد از جنوب شهر و ۲۳ درصد از شمال شهر به نواب آمده‌اند.

۶. ذینفعان تحقیق:

افراد متاثر از پروژه شامل کلیه بهره‌برداران از این فضا می‌شود که در نمودار زیر قابل مشاهده است.

نمودار ۴- ذینفعان پروژه نواب [۱۹]

۶.۳. حجم نمونه

جامعه آماری در این تحقیق، به صورت تقریبی برابر با ۳۰۰,۰۰۰ نفر می‌باشد. برای انتخاب نمونه نیز از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شده است. برای ارزیابی بعضی از متغیرها نیز از روش نمونه‌گیری غیراحتمالی استفاده شده است. در این مطالعه از مدل کوکران برای انتخاب حجم نمونه خانوارها استفاده شده است؛ با توجه به آن که معمولاً مقدار خطا در نمونه‌گیری‌های آماری را برابر ۰/۰۵ در نظر می‌گیرند، و صحت اطمینان، ۰/۹۵ است، لذا حجم نمونه برابر با ۳۸۴ نفر می‌باشد. روش نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای است. برای انتخاب عناصر هر یک از خوشه‌های انتخابی از فن نمونه‌گیری تصادفی استفاده شد. به صورت تصادفی از هر محله چند بلوک انتخاب شد. جهت انجام تحقیق، پرسشنامه‌ای تنظیم شده و در میان ساکنین محدوده‌های مورد مطالعه توزیع گردید. نمونه‌گیری بصورت هدف مند بوده و به عنوان سرخوشه‌ها در نظر گرفته شده‌اند و در داخل آنها نمونه‌گیری‌های تصادفی انجام شده است. شیوه تحلیل اطلاعات جمع آوری شده به این صورت بود که پس از تهیه اطلاعات از طریق پرسشنامه ابتدا در هر کدام از مناطق، رتبه بندی‌های سنی و جنسی و تحصیلی مشخص شد. سپس یافته‌ها و نتایج از طریق پاسخ هر یک از سوالات بین جنسیت زن و مرد در هر یک از مناطق، طبقه بندی و مقایسه شد و حاصل هر یک از آنها با یکدیگر مقایسه و نتایج نهایی پژوهش مشخص گردید.

۷. فرآیند ارزیابی فرهنگی - اجتماعی پروژه‌ها:

این فرآیند، ارزیابی پس از اجرا و بهره‌برداری برنامه‌های توسعه شهری (بزرگراه نواب) است که به بررسی تأثیرات فرهنگی - اجتماعی آن می‌پردازد. این فرآیند، شامل دو ارزیابی کمی و کیفی می‌باشد:

۱.۷. ارزیابی کیفی

در راستای این ارزیابی با طراحی پرسشنامه از متخصصان شهر تهران خواسته شده تا به هر کدام از معیارها و زیر معیارها امتیازدهی کرده و ارجحیت هر کدام از معیارها را مشخص سازند. در انتخاب زیرمعیارها، سعی بر آن بوده است که تا حد ممکن از تداخل موضوعی در معیارهای دیگر اجتناب گردد و زیرمعیارهایی انتخاب شوند که گویای وضعیت معیار مرتبط با آن باشند. در نهایت، ارزیابی براساس روش انتخابی صورت می‌گیرد [۲۰].

برای ارزیابی تاثیرات اجتماعی، می‌بایست اثرات مختلفی مورد بررسی، تحلیل و تشریح قرار گیرند، عمده‌ترین طبقه-بندی اثرات شامل موارد زیر می‌باشند: الف: کیفیت اثر، ب: درجه اهمیت یا شدت اثر، ج: قلمرو اجتماعی اثر [۵].

۲.۷. ارزیابی کمی:

در مسیر نیل به این مقصود، مدل تحلیل سلسله مراتبی^۱ که به دلیل استفاده هم‌زمان از داده‌های کمی و کیفی و انعطاف‌پذیری و دقت آن، انتخاب شد. روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی به کار رفته در این پژوهش با روش متداول که در آن از بین چندگزینه، گزینه نهایی انتخاب می‌شود، تفاوت دارد. البته باید گفت که این تفاوت تنها در یک مرحله و در نحوه امتیازدهی است و ماهیت مدل را تغییر نمی‌دهد. در روش خاص به کار گرفته شده در این پژوهش، گزینه‌های مختلف وجود ندارد، بلکه تنها یک طرح ارزیابی می‌شود.

پس از ترسیم ساختار سلسله مراتبی، براساس ماتریس‌های مقایسه دودویی، ضرائب اهمیت معیارها، زیرمعیارها و معیارهای فرعی تر محاسبه و سازگاری در این قضاوت‌ها نیز بررسی شد. برای به دست آوردن ضریب اهمیت معیارها و زیرمعیارها از نظرات چندکارشناس استفاده و با استفاده از میانگین هندسی، میانگین نظرات آنها محاسبه شد و در ماتریس قرار گرفت [۲۰].

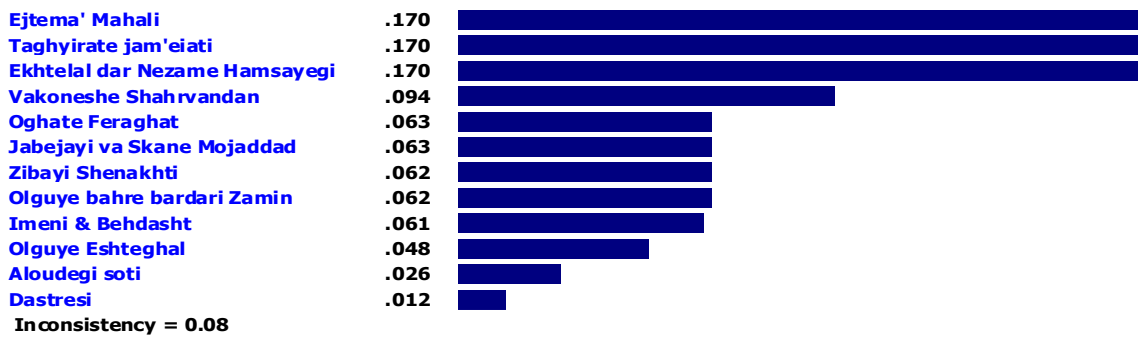
۳.۷. مقایسه زوجی معیارها و زیرمعیارها توسط کارشناسان:

در نخستین گام، تحلیل‌گر یا کارشناس باید برای هر یک از معیارهای تصمیم‌گیری از نظر اولویتی که دارند وزنی را تعیین کند. هر دو معیار با هم یک جفت را تشکیل می‌دهند و برای این جفت وزنی مشخص می‌شود.

¹ AHP

جدول ۳- ماتریس مقایسه زوجی معیارهای تحقیق

وزن (نرمال شده)	میانگین هندسی	جابجایی و اسکان مجدد	اختلال در نظام همسایگی	اوقات فراغت	تغییرات جمعیتی	ایمنی و بهداشت	الگوی بهره برداری از زمین	ابعاد زیبایی شناختی	واکنش شهروندان نسبت به تحقیق	تأثیر بر اجتماع محلی	تغییر در الگوی اشتغال	آلودگی صوتی	دسترسی	معیارها
0.012	۰.۱۹	$\frac{1}{7}$	$\frac{1}{9}$	$\frac{1}{7}$	$\frac{1}{9}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{5}$	$\frac{1}{5}$	$\frac{1}{7}$	$\frac{1}{9}$	$\frac{1}{5}$	$\frac{1}{3}$	۱	دسترسی
0.026	۰.۴۱	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{6}$	۱	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{2}$	۱	۳	آلودگی صوتی
0.049	۰.۷۶	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	۲	۱	۱	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	۱	۲	۵	تغییر در الگوی اشتغال
0.175	۲.۷۲	۲	۱	۲	۱	۶	۴	۴	۲	۱	۴	۶	۹	تأثیر بر اجتماع محلی
0.1	۱.۵۶	۱	$\frac{1}{2}$	۱	$\frac{1}{2}$	۴	۲	۲	۱	$\frac{1}{2}$	۲	۴	۷	واکنش شهروندان نسبت به تحقیق
0.061	۰.۹۶	۲	$\frac{1}{4}$	۲	$\frac{1}{4}$	۲	۱	۱	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	۱	۲	۵	ابعاد زیبایی شناختی
0.061	۰.۹۶	۲	$\frac{1}{4}$	۲	$\frac{1}{4}$	۲	۱	۱	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	۱	۲	۵	الگوی بهره برداری از زمین
0.042	۰.۶۶	۴	$\frac{1}{6}$	۴	$\frac{1}{6}$	۱	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{2}$	۱	۳	ایمنی و بهداشت
0.175	۲.۷۲	۲	۱	۲	۱	۶	۴	۴	۲	۱	۴	۶	۹	تغییرات جمعیتی
0.059	۰.۹۲	۱	$\frac{1}{2}$	۱	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	۱	$\frac{1}{2}$	۲	۴	۷	اوقات فراغت
0.175	۲.۷۲	۲	۱	۲	۱	۶	۴	۴	۲	۱	۴	۶	۹	اختلال در نظام همسایگی
0.059	۰.۹۲	۱	$\frac{1}{2}$	۱	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	۱	$\frac{1}{2}$	۲	۴	۷	جابجایی و اسکان مجدد
۱	15.5	CR=0.0۸											مجموع	

شکل ۱- ضرائب اهمیت معیارهای تحقیق در نرم افزار Expert Choice

جدول و نمودار فوق، نشان دهنده اهمیت نسبی معیارهای کلی از دیدگاه کارشناسان می باشد. نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی این معیارها "۰.۰۸" بوده که نشان دهنده دقت قابل قبول (کمتر از ۰.۱) این مقایسه زوجی است. تصویر فوق، هم چنین نشان دهنده آن است که سه معیار زیر بیشترین امتیاز و وزن نسبی را در میان سایر معیارها بدست آورده‌اند:

۱. اختلال در نظام همسایگی
۲. تغییرات جمعیتی
۳. تأثیر بر اجتماع محلی

و کمترین امتیاز و وزن را معیار "دسترسی" به خود اختصاص داده است.

براساس جدول کمیتی ال. ساعتی و در شکل های شماره ۲ تا ۱۳، وزن نسبی و مقایسه‌ی دودویی زیرمعیارها نیز نشان داده می‌شود.

شکل ۲- ضرائب اهمیت زیرمعیارهای "دسترسی" در نرم افزار Expert Choice

شکل ۳- ضرائب اهمیت زیرمعیارهای "آلودگی صوتی" در نرم افزار Expert Choice

شکل ۴- ضرائب اهمیت زیرمعیارهای "تغییر در الگوی اشتغال" در نرم افزار Expert Choice

شکل ۵- ضرائب اهمیت زیرمعیارهای "تأثیر بر اجتماع محلی" در نرم افزار Expert Choice

شکل ۶- ضرائب اهمیت زیرمعیارهای "واکنش شهروندان نسبت به تحقیق" در نرم افزار Expert Choice

Keifiate Basarie Mohit	.125	
Asib haye Ejtemaee	.875	

Inconsistency = 0.

شکل ۷- ضرائب اهمیت زیرمعیارهای "ابعاد زیبایی شناختی" در نرم افزار Expert Choice

Taghyir Karbarie arazi	.100	
Karbarie Mokhtalet	.900	

Inconsistency = 0.

شکل ۸- ضرائب اهمیت زیرمعیارهای "الگوی بهره برداری از زمین" در نرم افزار Expert Choice

Imenie Aberine piade kam tavan	.751	
Tasadofe Piade Ba khodro ha	.178	
Behdashte mohit	.070	

Inconsistency = 0.03

شکل ۹- ضرائب اهمیت زیرمعیارهای "ایمنی و بهداشت" در نرم افزار Expert Choice

Roshde jameiat	.167	
Tahsilate sakenin	.833	

Inconsistency = 0.

شکل ۱۰- ضرائب اهمیت زیرمعیارهای "تغییرات جمعیتی" در نرم افزار Expert Choice

Fazaye sabz	.250	
Shuro neshate javanan	.750	

Inconsistency = 0.

شکل ۱۱- ضرائب اهمیت زیرمعیارهای "اوقات فراغت" در نرم افزار Expert Choice

Ravabete hamsayegi	.167	
Peivande 2 suye bozorgh	.833	

Inconsistency = 0.

شکل ۱۲- ضرائب اهمیت زیرمعیارهای "اختلال در نظام همسایگی" در نرم افزار Expert Choice

Vorude hashie neshinan	.125	
Khoruje sakenane ghadimmi	.875	

Inconsistency = 0.

شکل ۱۳- ضرائب اهمیت زیرمعیارهای "جابجایی و اسکان مجدد" در نرم افزار Expert Choice

۸. مدل سازی اهداف و معیارهای مسئله:

مدل سازی هدف تحقیق، معیارهای کلی تحقیق و زیرمعیارهای آن در نمودار شماره ۵ نمایش داده شده است.

۱.۸. دامنه یابی و ارزیابی کیفی اثرات اجتماعی-فرهنگی طرح:

دامنه یابی، شامل محدوده جغرافیایی متأثر از اقدام و تعاملاتی که بین محیط طبیعی و اقدام توسعه ای و آثار ناشی از آن و همچنین جغرافیای انسانی و گروه های اجتماعی متأثر از اقدام، شناسایی مقولات و متغیرهایی که باید توصیف شوند، مشاهده و اندازه گیری این متغیرها و تعیین، اهمیت و گستره تحلیلی که در مطالعه باید لحاظ شود. جدول شماره ۴، بیانگر درصد پاسخ های پاسخگویان به میزان پیامدها و اثرات اجتماعی- فرهنگی پروژه ایجاد بزرگراه نواب بر محلات اطراف آن است.

ارزیابی تأثیرات اجتماعی-فرهنگی ایجاد بزرگراه نواب بر محلات شهری

سطح ۱: هدف

سطح ۲:

سطح ۳:

نمودار ۵- تعیین هدف، معیارهای کلی و زیرمعیارهای تحقیق (منبع: محقق)

جدول ۴- دامنه یابی و درصد فراوانی آثار و پیامدهای اجتماعی - فرهنگی شناسایی شده (بر مبنای درصد)

متغیرها	سنجش پیامدها		کیفیت اثر (دقیق)						درجه اهمیت اثر (با تقریب)			قلمرو اجتماعی اثر (با تقریب)		
	پیامدها	ذینفعان پیامد و اثر	مثبت	منفی	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	مستقیم	غیرمستقیم	انباشتی		
دسترسی	نحوه دسترسی	ساکنان، رانندگان، عابرین پیاده و مدیران	۷۴	۲۶	۰.۵	۱.۵	۲	۵	۱	۵.۵	۲.۵	۲		
	ترافیک در دسترسی های محلی	ساکنان، رانندگان، عابرین پیاده و مدیران	۳۷	۶۳	۰.۵	۱	۲.۵	۱.۵	۴.۵	۵.۵	۲.۵	۲		
آلودگی صوتی	کاهش آلودگی صوتی	ساکنان	۱۳	۸۷	۲.۵	۰.۵	۱	۱.۵	۴.۵	۶.۵	۱.۵	۲		
	آرامش ساکنین	ساکنان	۰.۹	۹۱	۲	۰	۱	۴.۵	۲.۵	۶.۵	۰.۵	۳		
تغییر در الگوی اشتغال	فرصت های شغلی مولد	ساکنان، رانندگان و مدیران	۷۱	۲۹	۲.۵	۰.۵	۴	۰.۵	۲.۵	۵.۵	۲.۵	۲		
	فرصت های شغلی جدید	ساکنان، رانندگان و مدیران شهرداری	۵۵	۴۵	۱.۵	۰.۵	۴	۳	۱	۶	۲.۵	۱.۵		
تأثیر بر اجتماع محلی	هویت محله	ساکنان	۲۴	۷۶	۱	۰.۵	۲.۵	۴	۲	۶.۵	۱.۵	۲		
	امنیت اجتماعی	ساکنان، رانندگان و مدیران شهرداری	۴۸	۵۲	۰	۲.۵	۱	۲	۴.۵	۵	۳	۲		
واکنش شهروندان نسبت به تحقیق	تعامل اجتماعی ساکنین با شهرداری	ساکنان، رانندگان و مدیران شهری	۱۷	۸۳	۰.۵	۲	۱	۳	۳.۵	۵	۱.۵	۳.۵		
	سطح رضایت شهروندان	ساکنان، رانندگان و مدیران شهرداری	۳۶	۶۴	۰	۰.۵	۳	۲	۴.۵	۵.۵	۱	۳.۵		
ابعاد زیبایی شناختی	کیفیت بصری محیط	ساکنان و مدیران شهرداری	۳۱	۶۹	۱.۵	۰.۵	۲	۳.۵	۲.۵	۶.۵	۱.۵	۲		
	کاهش آسیب های اجتماعی	ساکنان، رانندگان، عابرین پیاده و مدیران	۱۶	۸۴	۱	۰.۵	۰.۵	۵.۵	۳	۵	۳.۵	۱.۵		
الگوی بهره برداری از زمین	تغییر کاربری اراضی	ساکنان و مدیران شهرداری	۵۶	۴۴	۰.۵	۱	۱.۵	۱.۵	۵.۵	۵	۱.۵	۳.۵		
	رواج کاربری مختلط	ساکنان و مدیران شهرداری	۶۵	۲۵	۱.۵	۰.۵	۳.۵	۱.۵	۲	۳	۳	۲		
ایمنی و بهداشت	تصادف خودروها با عابرین پیاده به ویژه سالمندان، معلولین و کودکان	ساکنان و مدیران شهرداری	۲۱	۷۹	۱	۰.۵	۰.۵	۲.۵	۵.۵	۶	۱.۵	۲.۵		
	بهداشت محیط	ساکنان، رانندگان، عابرین پیاده و مدیران	۴۴	۵۶	۰.۵	۲	۱.۵	۳.۵	۲.۵	۷	۰.۵	۲.۵		
تغییرات جمعیتی	ایمنی تردد عابرین پیاده	ساکنان، رانندگان، عابرین پیاده و مدیران	۴۱	۵۹	۰.۵	۰.۵	۲	۳.۵	۳.۵	۶	۱.۵	۲.۵		
	رشد جمعیت	ساکنان، رانندگان و عابرین پیاده	۶۶	۲۱	۰.۵	۱	۱.۵	۳	۳	۲	۱	۶		
اوقات فراغت	میزان تحصیلات ساکنین	ساکنان	۲۷	۶۵	۱.۵	۲.۵	۳	۰.۵	۲.۵	۲.۵	۳.۵	۴		
	فضای سبز محدوده تحقیق	ساکنان، عابرین پیاده و مدیران شهرداری	۲۴	۷۶	۰.۵	۲.۵	۱.۵	۲.۵	۳	۶.۵	۰.۵	۳		
اختلال در نظام همسایگی	شور و نشاط و اوقات فراغت جوانان	ساکنان و مدیران شهری	۲۰	۸۰	۰	۰.۵	۲.۵	۳.۵	۳.۵	۴.۵	۴	۱.۵		
	پیوند اجتماعی بین ساکنان دو سوی بزرگراه	ساکنان	۲۵	۷۵	۰	۱	۴	۲	۳	۴.۵	۳.۵	۲		
جابجایی و اسکان مجدد	روابط همسایگی	ساکنان	۰.۸	۹۲	۰.۵	۲	۱.۵	۰.۵	۵.۵	۴	۲	۴		
	عدم ورود حاشیه نشینان	ساکنان و مدیران شهری	۵۷	۴۳	۰	۰.۵	۳.۵	۴.۵	۱.۵	۵.۵	۱.۵	۳		
	عدم خروج ساکنان قدیمی محله	ساکنان و مدیران شهری	۱۷	۸۳	۰	۰.۵	۴.۵	۳	۲	۶.۵	۲	۱.۵		

همان طور که در جدول شماره ۳ فوق مشخص شد، اثرات اجتماعی ایجاد بزرگراه در محیط شهری می‌تواند بر مسائلی چون نحوه دسترسی ترافیکی، کاهش آلودگی صوتی، آرامش ساکنین، فرصت‌های شغلی، هویت محله، سطح رضایت شهروندان، کیفیت بصری محیط، کاهش آسیب‌های اجتماعی، تغییر کاربری اراضی، بهداشت محیط، ایمنی تردد عابرین پیاده، رشد جمعیت، فضای سبز محدوده تحقیق، اوقات فراغت جوانان، پیوند اجتماعی بین ساکنان دو سوی بزرگراه، عدم ورود حاشیه‌نشینان و عدم خروج ساکنان قدیمی محله مشاهده شود.

۹. نتیجه گیری

با دامنه یابی، شناسایی و برآورد احتمالی پیامدهای طرح محدوده، تاثیرات مستقیم یا اولیه طرح و نیز محدوده تاثیرات غیرمستقیم طرح تبیین شد. این آثار از طریق پیمایشی که از شهروندان تهرانی استخراج شده است، با توجه به یافته ها و درجه تقریبی اهمیت (از ۱۰)، مهم ترین آثار شناسایی شده از نظر ساکنین، به ترتیب اهمیت عبارتند از:

۱.۹. آثار و پیامدهای منفی:

- ۱) افزایش آسیب های اجتماعی با درجه اهمیت ۸.۵،
- ۲) افزایش احتمال تصادف خودروها با عابرین پیاده به ویژه سالمندان، کودکان و معلولین با درجه اهمیت ۸،
- ۳) کاهش آرامش ساکنین با درجه اهمیت ۷،
- ۴) کاهش شور و نشاط و اوقات فراغت جوانان با درجه اهمیت ۷،

۲.۹. آثار و پیامدهای مثبت:

- ۱) افزایش رشد جمعیت با درجه اهمیت ۶،
- ۲) پایین بودن احتمال ورود حاشیه نشینان با درجه اهمیت ۶،
- ۳) ایجاد فرصت های شغلی جدید با درجه اهمیت ۴،
- ۴) ایجاد فرصت های شغلی مولد با درجه اهمیت ۳

در برابر تاثیرات سوء آلودگی‌های مختلف ناشی از بزرگراه بر محیط اطراف، کمبود خدمات، ناامنی فضاهای بیرونی مجتمع‌ها و فراهم آمدن فضاهای امن برای بزه کاری که اغلب به علت متروکه ماندن فضاهای تجاری و نیمه عمومی رخ می‌دهد، نهایتاً تاثیر واژگونه محیط اطراف بر پروژه و محیط مسکونی آن بیش از تاثیر خود پروژه بر محیط اطراف خواهد بود. در واقع پروژه نواب که می‌توانست به مثابه یک سیستم قوی راه حل و کمکی برای بهتر شدن وضعیت در محلات کم درآمد مرکز شهر باشد، خود به علت ضعف‌های ناشی از عدم اجرای کامل پروژه و ضعف مدیریت شهری و البته بسیاری از مسائلی که شاید در ابتدای امر و با مشارکت دادن مردم در امر نوسازی ممکن بود از آنها اجتناب شود، نهایتاً تبدیل شد به سیستمی ضعیف و بیگانه با بافت‌های اطراف و خود باری شد بر دوش محله های اطراف طرح.

به این ترتیب برای ارزیابی تاثیرات اجتماعی- اقتصادی و فرهنگی طرح نواب بسیار ضروری است که بافت‌های کناری آن حداقل تا عمق چند بلوک در کنار پروژه نواب هم زمان مورد مطالعه قرارگیرد تا تصویر واقع گرایانه تر و همه جانبه تری برای درک وضعیت نواب در حال حاضر داشته باشیم. آنچه در حال حاضر می‌توان مشاهده نمود، تفاوت اساسی تاثیر محیطی نواب بر جداره شرقی(منطقه ۱۱) و غربی(منطقه ۱۰) است. در جداره غربی بافت فرسوده به شکل بلافصل به پروژه نواب مرتبط است و گسست بین مجتمع های جدید و بافت قدیم نواب از لحاظ منظر و حتی ساختار اجتماعی و

اقتصادی آنی و بسیار شدید است؛ به حدی که به نظر می‌آید که هیچ گونه نزدیکی و سنخیتی بین دو بافت وجود ندارد. در حالی که در جداره شرقی (منطقه ۱۱) وجود محورهای شمالی- جنوبی و نیز تفاوت اجتماعی اقتصادی منطقه ۱۱ با منطقه ۱۰ و وضعیت بهتر این منطقه باعث می‌شود که تاثیرات نواب بر بافت کنار بیشتر باشد. ساخت و سازهای جدید و در ارتفاع به مراتب بیشتر از جداره غربی است و در نتیجه گسست آنی و شدیدی بین مجتمع های جدید و بافت قدیم به شکلی که در منطقه ۱۰ دیده می‌شود وجود ندارد.

مقایسه وضعیت ساکنان قدیم و جدید نواب نشان می‌دهد که جمعیتی که پس از نوسازی و احداث مجتمع‌ها در نواب ساکن شدند، بسیار متفاوت با ساکنان اولیه نواب بودند. ساکنان جدید از مناطق مختلف تهران و حتی ایران به نواب آمده‌اند و دارای سطح سواد و تنوع اجتماعی بیشتری نسبت به ساکنان قبلی نواب هستند. اگر محله نواب قدیم در کل دارای همگونی بسیاری بود محله نواب فعلی از یک سو بسیار گسسته از محلات اطراف خود است و از سوی دیگر در طول خود نیز دارای ناهمگونی‌هایی است، به نحوی که شمال و جنوب آن دارای خصوصیات اجتماعی- اقتصادی متفاوتی هستند. هر چند که از لحاظ قومیتی ساکنان قدیم دارای تنوع بیشتری بودند و گروه‌های آذری برای مثال از درصد قابل ملاحظه‌ای برخوردار بودند، امروز ساکنان نواب دیگر این تمرکزهای قومیتی را نشان نمی‌دهد و تنوع محل قبلی زندگی و شهرهای مختلف ایران به مراتب بیش از سابق است [۲۲].

بر اساس نتایج و امتیازدهی شاخص‌های مختلف اجتماعی مشاهده می‌شود که تنوع اجتماعی که از اصول پایداری اجتماعی در یک جامعه و محله به شمار می‌رود در کل نواب و به خصوص در منطقه شمالی نواب به خوبی دیده می‌شود و نسبت به گذشته این تنوع اجتماعی به مراتب بیشتر شده است. این مسئله از برخی نقطه نظرها (جلوگیری از گتو شدن یک محله) می‌تواند مثبت تلقی شود، اما از نگاه دیگری این تنوع می‌تواند اثرات منفی در ایجاد روابط اجتماعی بگذارد. چنان- که مشهود است از نظر شبکه‌ها و روابط اجتماعی به خصوص با توجه به گسستی که بین مجتمع های نواب با فضاهای پیرامونی و نیز با یکدیگر به خصوص در جداره های شرقی و غربی و بین فازهای مختلف وجود دارد، این پروژه نه تنها موفق به ایجاد روابط اجتماعی بیشتر نشده بلکه باعث گسست روابط اجتماعی در محله نیز شده است. از سوی دیگر بیشترین ضریب عدم موفقیت پروژه از لحاظ اجتماعی در ایجاد حس امنیت در نواب است که بیش از هر چیز به علت وجود فضاهای متروکه و پنهان متعدد در میان مجتمع‌ها و در زیرگذر آنها مربوط می‌شود، به علاوه اینکه تجمع معتادان و فروشندگان مواد مخدر نیز بر نامنی این محل می‌افزاید. این عوامل همه با هم باعث می‌شوند که علی‌رغم قیمت پایین واحدهای مسکونی و حتی رضایت نسبی ساکنان از نقشه آپارتمان‌ها، تعلق خاطر به نواب کم باشد و به مجتمع های نواب بیش از یک محل زندگی دراز مدت، به مانند یک محل گذر، نگاه شود [۲۲].

در مرحله بهره برداری از این بزرگراه، عده زیادی از شهروندان معترض و ناراضی و عده ای نیز با تحمل مشکلات دوره ساخت و امید به اتمام اثرات منفی به هنگام بهره برداری پروژه به سر برده‌اند. در این دوره شهروندان از شهرداری در زمینه پروژه به دلایل متعددی از قبیل: آلودگی صوتی زیاد، پراکندگی و خروج ساکنین قدیمی محله، گسست و ازدحام جمعیتی- اجتماعی ناراضی بوده‌اند.

۱۰. کاربست (راهکارهای پیشنهادی)

نگاه عمرانی به پروژه‌ها و توجه نکردن به جنبه های اجتماعی آنها منجر به کاهش آثار و پیامدهای مثبت پروژه‌ها و تحت شعاع قرارگرفتن این آثار به وسیله آثار منفی اجتماعی می‌باشد. در جدول زیر، به نظام کارآمد ارتباطی و پیشنهادها و راهکارهای اجرایی پرداخته می‌شود.

جدول ۵- کاربست (پیامدها، نهادهای مرتبط و کارکردهای پیشنهادی)

پیامدها	افراد، گروه‌ها، سازمان‌ها	کارکردها و راهکارهای پیشنهادی جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی- فرهنگی
افزایش برخورد ساکنین با رانندگان	شهرداری مناطق ۱۰ و ۱۱ و ۱۷، معاونت حمل و نقل و ترافیک شهرداری تهران	انجام اقدامات مداخله‌ای توسط معاونت حمل و نقل شهرداری در روان‌سازی و تسهیل تردد، نصب علائم راهنمایی و رانندگی در جهت پیشگیری از حوادث
کاهش شور و نشاط در میان جوانان	فرمانداری شهر تهران، نیروی انتظامی، شهرداری تهران، سازمان‌های مردم‌نهاد	۱) افزایش مکان‌های تفریحی، فرهنگی و هنری ارزان‌قیمت برای جوانان (۲) کاهش ممنوعیت‌های فرهنگی از سوی نیروی انتظامی برای افزایش شور و نشاط
نابودی هویت محله	شهرداری مناطق ۱۰ و ۱۱ و ۱۷، اداره میراث فرهنگی شهر تهران، سازمان‌های مردم‌نهاد	۱) کوشش توسط شهرداری برای حفظ و بازسازی و مرمت میراث ارزشمند به جا مانده از نواب قدیم با همکاری سازمان میراث فرهنگی (۲) استفاده از اسامی شخصیت‌های ارزشمند نواب قدیم برای نامگذاری کوچه‌ها و معابر
افزایش آلودگی محیطی	سازمان محیط زیست، سازمان‌های مردم‌نهاد، فرمانداری و شهرداری تهران، اتوبوسرانی شهر تهران، پیمانکاران سازمان‌های مختلف، وزارت نفت	۱) ارائه هر چه بیشتر و متنوع‌تر خدمات حمل و نقل عمومی به شهروندان جهت روان‌سازی ترافیک و تسهیل در تردد (۲) توزیع بنزین پاک در پمپ بنزین‌ها توسط سازمان محیط زیست و وزارت نفت (۳) ارائه سیاست‌های تشویقی جهت پاک‌سازی محیط به پیمانکاران از سوی شهرداری
ترافیک در دسترسی‌های محلی	پلیس راهور شهر تهران، شهرداری تهران، سازمان‌های مردم‌نهاد، معاونت حمل و نقل و ترافیک شهرداری تهران	۱) رفع موانع و مشکلات ترافیکی و راهوری، نظارت بر ترافیک و روان‌سازی و تسهیل تردد توسط پلیس راهور (۲) مدیریت شبکه ارتباطی توسط شهرداری با استفاده از مکان‌بندی دقیق کاربری‌ها و پهنه‌بندی‌ها (۳) اقدامات مداخله‌ای توسط معاونت حمل و نقل و ترافیک شهرداری در روان‌سازی و تسهیل تردد
کاهش فضای سبز محدوده تحقیق	شهرداری مناطق ۱۰ و ۱۱ و ۱۷، اداره محیط زیست تهران	۱) انجام اقدامات مداخله‌ای در گسترش فضای سبز و نگهداشت آن و شناسنامه‌دار کردن تمامی درختان (۲) تأسیس مدارس طبیعت و یا احداث باغات با موضوعات مختلف (۳) تشویق تمام اقشار خصوصاً نوجوانان برای گسترش و حفظ فضای سبز (۴) توزیع ارزان و یا رایگان نهال در بین ساکنین
کاهش آرامش ساکنین	شهرداری مناطق ۱۰ و ۱۱ و ۱۷، اداره کار و تأمین اجتماعی تهران، پیمانکاران سازمان‌های مختلف، سازمان‌های مردم‌نهاد	۱) اقدام هماهنگ شهرداری، فرمانداری و اداره کار برای جذب افراد آسیب‌دیده اجتماعی- فرهنگی برای مشاغل و یا سکونت و یا درمان در مکان‌های مناسب
کاهش امنیت اجتماعی	فرمانداری و شهرداری تهران، اداره بهزیستی شهر تهران، شورای شهر تهران، اداره کار و تأمین اجتماعی تهران، شرکت برق محدوده، سازمان‌های مردم‌نهاد	۱) نظارت دائمی از سوی نیروی انتظامی نه دخالت و سرکوب بی‌رویه (۲) نصب روشنایی (۳) جذب آسیب‌خورده‌های اجتماعی توسط بهزیستی برای بهبود و درمان آنها (۴) هماهنگی و نظارت تمامی امور از سوی فرمانداری شهر تهران
کاهش سطح رضایت شهروندان	شهرداری مناطق ۱۰ و ۱۱ و ۱۷، شهرداری تهران، شورای شهر تهران، پیمانکاران سازمان‌های مختلف، سازمان‌های مردم‌نهاد	۱) هماهنگی هر چه بیشتر شهرداری با سایر نهادها و نیز پیمانکاران (۲) همکاری و تعامل هر چه بیشتر با سازمان‌های مردم‌نهاد و حمایت حداکثری از آنها (۳) تأمین اعتبار و تسریع در پرداخت‌های پیمانکاران (۴) برقراری شفافیت و شایسته‌سالاری در واگذاری پروژه‌ها به پیمانکاران (۴) نظرخواهی پایدار و دقیق
افزایش تصادف خودروها و عابرین پیاده با یکدیگر	شهرداری مناطق ۱۰ و ۱۱ و ۱۷، پلیس راهور شهر تهران، شورای شهر تهران	۱) نصب پل‌های هوایی مجهز و جذاب (۲) طلب کمک از سازمان‌های مردم‌نهاد جهت فرهنگ‌سازی (۳) افزایش پارکینگ‌های عمومی (۴) نظارت مناسب از سوی پلیس راهور (۵) افزایش راه‌های پیاده‌محور برای عابرین پیاده خصوصاً در محل‌های با تراکم مسکونی
افزایش آلودگی صوتی	اداره محیط زیست تهران، شهرداری تهران، فرمانداری شهر تهران، پلیس راهور شهر تهران، پیمانکاران سازمان‌های مختلف	۱) کاشتن درختان همیشه‌سبز در سرتاسر حاشیه بزرگراه نواب (۲) استفاده از دیوارهایی با خاصیت عایق صوتی (۳) الزام صاحبان املاک حاشیه بزرگراه نواب توسط شهرداری جهت دوجداره کردن پنجره‌های منازل (۴) الزام کردن پیمانکاران به کار در شب و یا روزهای تعطیل
افزایش آسیب‌های اجتماعی	شورای شهر، شهرداری و فرمانداری شهر تهران، اداره بهزیستی / اداره کار و تأمین اجتماعی / اداره بهداشت و درمان شهر تهران، سازمان‌های مردم‌نهاد	۱) نظارت دائمی از سوی نیروی انتظامی نه دخالت و سرکوب بی‌رویه (۲) نصب روشنایی (۳) جذب آسیب‌خورده‌های اجتماعی توسط بهزیستی برای بهبود و درمان آنها (۴) هماهنگی و نظارت تمامی امور از سوی فرمانداری شهر تهران (۵) طلب کمک از مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد برای کاهش آسیب‌های اجتماعی
کاهش کیفیت و جذابیت بصری محیط	شهرداری مناطق ۱۰ و ۱۱ و ۱۷، پیمانکاران سازمان‌های مختلف، سازمان‌های مردم‌نهاد	فراخوان عمومی برای جذب افراد با طرح‌های برگزیده برای افزایش جذابیت بصری محیط و واگذاری آنها و حمایت همه‌جانبه از آنها در مقابل مشکلات احتمالی
کاهش ایمنی تردد عابرین پیاده کم‌توان	فرمانداری و شورای شهر تهران، شهرداری مناطق ۱۰ و ۱۱ و ۱۷	بهسازی معابر و پل‌های عابر پیاده و ایستگاه‌های اتوبوس برای تردد سالمندان، معلولین و کودکان، فرهنگ‌سازی برای کمک به آنها با کمک سازمان‌های مردم‌نهاد
افزایش تعارضات ساکنین با شهرداری	شهرداری، شورای شهر تهران، پیمانکاران و سازمان‌های مردم‌نهاد	تعامل و ارائه مشاوره حقوقی به معارضان توسط بخش حقوقی شهرداری و اطلاع‌رسانی شفاف و عادلانه به ساکنین برای اطلاع از تمامی برنامه‌های شهرداری
گسست اجتماعی بین ساکنان دو سوی بزرگراه	شهرداری مناطق ۱۰ و ۱۱ و ۱۷، سازمان‌های مردم‌نهاد	۱) مکانیزه کردن پل‌های هوایی عابر پیاده (۲) افزایش پل‌های هوایی در تقاطع‌ها (۳) ایجاد محیط‌های انگیزشی متفاوت در هر سو از محیط اجتماعی شکل گرفته برای ترغیب ساکنان برای حضور در محیط اجتماعی طرف مقابل
کاهش روابط همسایگی	شهرداری مناطق ۱۰ و ۱۱ و ۱۷، سازمان‌های مردم‌نهاد	برگزاری هر چه بیشتر جشن‌ها و همایش‌های عمومی در سطح محله توسط شهرداری و سازمان‌های مردم‌نهاد
افزایش خروج ساکنان قدیمی محله	شهرداری مناطق ۱۰ و ۱۱ و ۱۷، سازمان‌های مردم‌نهاد	اعطاء سیاست‌های تشویقی از جمله در بازسازی به ساکنان قدیمی نواب و یا اعطاء تخفیف به آنها در دریافت عوارض و مالیات

مراجع:

- [۱] گلی پور، مرجان. ۱۳۹۲. ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه های شهری گامی مهم در موفقیت اقدامات توسعه ای. اولین همایش ملی معماری، مرمت، شهرسازی و محیط زیست پایدار.
- [۲] پاسبانی صومعه، ابوالفضل. ۱۳۹۳. آثار جانبی و اساس قاعده مسئولیت. فصلنامه سیاست های اقتصادی دانشگاه مفید، شماره ۲.
- [۳] رضایی بحرآباد، حسین. ۱۳۹۱. تحلیل جامعه شناختی موانع اجرای طرح آزادسازی قلعه وکیل آباد و ارائه راهکار مناسب. مشهد: شرکت آرمان اندیشان پاژ.
- [4] Frank Vanclay. 2003. International Principles For Social Impact Assessment, Impact Assessment and Project Appraisal, 21:1, 5-12.
- [۵] زینلی، سحر و جلالی، میثم. ۱۳۹۴. ارزیابی تأثیرات اجتماعی احداث تونل های شهری - مطالعه موردی: تونل بزرگراه حکیم در محدوده پارک جنگلی چیتگر. مهندسی تونل و فضاهای زیرزمینی. دوره ۴، شماره ۲.
- [۶] چیت ساز، محمدرضا و زرگرسرای، ناهید. ۱۳۹۵. ضرورت انجام مطالعات اِتا برای پروژه ها و طرح های شهری. معماری سبز. سال دوم، شماره ۴.
- [۷] هومین فر، الهام. ۱۳۸۷. ارزیابی تأثیرات اجتماعی چیست.
- [۸] کرمی، غلامحسین و رضایی مقدم، کوروش. ۱۳۹۵. تحلیل اثرات و پیامدهای برنامه های توسعه: آموزه هایی برای نهادینه سازی مشارکت و پایداری اجتماعی. مشارکت و توسعه اجتماعی، دوره ۱، شماره ۲.
- [۹] نقی زاده، محمد. ۱۳۸۷. تأملی در رابطه پایداری فرهنگی با فرهنگ پایداری، مجموعه مقالات توسعه پایدار شهری (تدوین: دکتر بهناز امین زاده)، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
- [10] Dempsey, N. Brown, C. Bramely, G. 2012. The key to sustainable urban development in uk cities? The influence of density on social sustainability, Progress in planning, N77.
- [۱۱] پورطاهری، مهدی و همکاران. ۱۳۸۹. سنجش و اولویت بندی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی با استفاده از تکنیک رتبه بندی بر اساس تشابه به حل ایده آل فازی (مطالعه موردی: دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان خدابنده)، پژوهش های روستایی، سال اول، شماره ۱.
- [۱۲] دوپوئی، گزایوه. ۱۳۷۴، فرهنگ و توسعه، ترجمه: فاطمه فراهانی و عبدالحمید زرین قلم، مرکز انتشارات کمیسیون ملی یونسکو در ایران، چاپ اول، تهران.
- [۱۳] صالحی میلانی، ساسان و محمدی، مریم. ۱۳۹۰. تدوین شاخص های سیاستگذاری با هدف تحقق پایداری فرهنگی، مورد پژوهی: منطقه کلانشهر تهران، مجله مدیریت شهری، سال نهم، شماره ۲۷.
- [۱۴] رحیمی، حسین. ۱۳۸۰. نقش فرهنگ در توسعه پایدار، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۶۷ و ۱۶۸،

[15] Brouwer.R.et al 2004. Integrated ecological,economic and social impact assessment of alternative food control policies in the Netherlands, Ecological Economics.vol.50.Issue1-2.

[۱۶] اشرفی، یوسف و رشیدی، طلا. ۱۳۹۰. ارزیابی تأثیر اجتماعی(اتا) پروژه های شهری، نمونه موردی: پارک کودک ظفر گلچین در منطقه ۱۰ شهرداری تهران. مدیریت شهری. شماره ۳۱.

[۱۷] معروفی، حسین و وحیدی برجی، گلдіس؛ ۱۳۹۴، فضا و تحقق پذیری حق شهری: شناسایی مؤلفه های فضایی برآمده از حق شهری به منظور تحلیل و ارزیابی پروژه نواب در تهران و لادفانس در پاریس، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات شهری، دوره ۴، ش ۱۶.

[۱۸] یاراحمدی، سمانه. ۱۳۹۱. ارزیابی نمای شهری بزرگراه نواب، تهران: ویژه نامه منظر، شماره ۲۰.

[۱۹] رزاقی، امیر. ۱۳۹۶. احداث و توسعه بزرگراه امام علی و تأثیرات اجتماعی و فرهنگی ناشی از آن. مطالعات علوم اجتماعی. دوره ۳، شماره ۲.

[۲۰] زبردست، اسفندیار. ۱۳۸۰. کاربرد فرایند تحلیل سلسله مراتبی در فرایند برنامه ریزی شهری و منطقه ای، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۱۰.

[۲۱] سیاف زاده، میره ای و نوده فراهانی. ۱۳۹۱. نقش کیفیت منظر شهری در ایجاد حیات اجتماعی و هویت مکانی شهروندان(مطالعه موردی: بزرگراه نواب). شهر ایرانی اسلامی. شماره ۱۱.

[۲۲] اعتماد، گیتی. ۱۳۸۹. گزارش کامل ارزیابی طرح نواب و آثار آن بر ساکنان، مهندسین مشاور طرح و معماری سازمان نوسازی شهرداری تهران.

- پورتال اطلس کلان شهر تهران. ۱۳۸۵. قابل دسترسی در سایت <http://atlas.tehran.ir>
- رزاقی، امیر. ۱۳۹۶. بررسی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث، توسعه و بهسازی بزرگراه امام رضا. مطالعات جغرافیا، عمران و مدیریت شهری. دوره ۳، شماره ۲.
- شوتن، مارلیس؛ ونکلی، فرنک و اسلوتوگ، رول(۱۳۸۸). مفهوم پردازی فرایند تغییر اجتماعی و پیامدهای اجتماعی، راهنمای بین المللی برآورد پیامدهای اجتماعی، ویراستاران: هنک بکر و فرنک ونکلی، ترجمه هادی جلیلی، تهران: جامعه شناسان.